

Myndigheten för
stöd till trossamfund

Sid 1 (16)
Dnr: 4.8.1/0237(18)
Datum: 2018-10-29

Till Kulturdepartementet
103 33 Stockholm

Myndigheten för stöd till trossamfund ber härmed få lämna slutredovisning gällande regeringsuppdrag *Värna demokratin* enligt regleringsbrevet för budgetåret 2018 (Ku2017/02582/LS).

Stockholm 2018-10-29

Åke Göransson
Direktör Myndigheten för stöd till trossamfund

Myndigheten för stöd till trossamfund (SST)

Box 14038, 167 14 Bromma

Tel 08-453 68 70 ■ fax 08-453 68 29 ■ info@sst.a.se ■ www.sst.a.se

Redovisning av regeringsuppdraget
VÄRNA DEMOKRATIN 2018

INNEHÅLL

1	INLEDNING	5
1.1	Uppdraget	5
1.2	Planering	5
1.3	Berörda organisationer och trossamfund	6
2	GENOMFÖRANDE	6
2.1	Gällande satsningen Delaktig, stark och synlig	6
2.2	Gällande att stimulera samfundens arbete för att värna demokratin mot våldsbejakande extremism	8
2.3	Gällande satsningar för att stötta unga ledare inom trossamfunden	10
2.4	Gällande samarbeten runt olika konferenser	11
3	EKONOMISK REDOVISNING SAMT GÄLLANDE KÖNSFÖRDELNING	12
4	SAMMANFATTNING	12
5	AVSLUTANDE REFLEKTION	13

1 INLEDNING¹

1.1 Uppdraget

I regleringsbrev 2018 gav regeringen i uppdrag åt Myndigheten för stöd till trossamfund att fortsätta den satsning på fördjupade samtal om demokrati och mänskliga rättigheter som initierats 2012 – 2014 och sedan fortsatt under 2015-2017. Regeringen formulerar uppdraget på följande sätt:

Regeringen förlänger uppdraget till Myndigheten för stöd till trossamfund (SST) att utvidga och fördjupa dialogen med trossamfunden i syfte att stimulera arbetet med demokrati och demokratisk medvetenhet. Medlen får även användas för dialog med de trossamfund som vill utveckla sitt arbete för att värna demokratin mot våldsbejakande extremism genom att stimulera dessa samfunds stöd till unga kvinnor och män, föräldrar och anhöriga.

1.2 Planering

Under 2018 tog myndigheten beslutet att fortsätta satsningen för kvinnor i ledarskapsposition inom trossamfunden kallat *Delaktig, starkt och synlig*. Satsningen, som löper för tredje året i rad och har formen av ett ledarskaps- och mentorskapsprogram, planerades under våren och startade i augusti 2018. Programmet avslutas i november 2018. Utöver detta har deltagare i föregående års DSS-program (2016 och 2017) inbjöds till en återträff under våren 2018.

Myndigheten har också fortsatt att stödja befintliga initiativ mot våldsbejakande extremism inom trossamfunden, koppla samman trossamfund lokalt och regionalt när kommun och myndigheter samlas för arbete mot våldsbejakande extremism samt initiera en muslimsk resursgrupp för stödjande insatser i samverkan med koordinatörer och resurspersoner inom andlig vård. Därutöver fortsatte arbetet med att ta fram ett metod- och inspirationsmaterial för ungdoms- och församlingsledare som vill engagera sig mot extremism.

SST valde att inte anordna någon egen satsning på unga ledare 2018 – som man har gjort under 2015, 2016 och 2017 med ledarskapsprogrammet *Ledarskap, religion och demokrati*.² Istället har SST under 2018 istället valt att stötta externa projekt som riktas mot unga ledare.

Slutligen har 2018-års demokratisatsning innefattat två större konferenssamarbeten. Det ena var en två dagars symposium med rubriken *religionens plats i framtidens Sverige* och gick av stapeln i Sollentuna den 14-15 mars. Det andra samarbetet skedde med konferensen *Healing of memories* som var i Göteborg den 9-10 april.

¹ Myndigheten vill framhålla att stora delar av föreliggande redovisning bygger på de erfarenheter och slutsatser som SST beskrivit i redovisning av *Värna demokratin* år 2017.

² För mer info om satsningen *Ledarskap, religion och demokrati* hänvisas till myndighetens slutredovisningar av *Värna demokrati* åren 2015, 2016 samt 2017.

1.3 Berörda organisationer och trossamfund

Som framgår av regleringsbrevet var trossamfunden – och deras församlingar – målgruppen för uppdraget *Värna demokratin* 2018. I och med den nya förordningen med instruktion som myndigheten fick från och med 1 juli 2017 så begränsas inte längre myndighetens målgrupp till enbart de statsbidragsberättigade trossamfunden. Det var också naturligt, ansåg myndigheten, att involvera den bredd av olika ungdoms-, kvinno- och intresseorganisationer som relaterar till trossamfunden i Sverige.

I planeringen och utförandet av mentorskapsprogrammet *Delaktig, stark och synlig* valde myndigheten att fortsätta samarbetet med Hanna Gerdes, (HannaGoliath Law & Education) som processledare. I likhet med ovan nämnda ledarskapsprogram för unga vände sig myndigheten huvudsakligen till trossamfund i rekrytering av deltagare. Men myndigheten kontaktade också kvinnoförbund och kvinnoföreningar med relation till trossamfunden.

Inom ramen för delprojektet rörande stöd till arbetet för att värna demokratin mot våldsbejakande extremism har myndigheten använt nationella nivåer inom trossamfunden för information och förankring, lokala och regionala nivåer inom trossamfunden när andra tillfällen till möten möjliggjort större samlingar till inventering av arbeten och inspiration till arbete och samarbete. Myndigheten för stöd till trossamfund har samarbetat med *Den nationella samordnaren mot våldsbejakande extremism* på alla nivåer samt samverkat med handläggaren för andlig vård för att nå koordinatörer för muslimsk andlig vård samt ett urval av lämpliga resurspersoner. Myndigheten har även svarat på ett behov som uppstod hos *Rädda Barnens* orostelefon vad gäller kunskap, kontakter och rådgivning.

2 GENOMFÖRANDE

2.1 Gällande satsningen *Delaktig, stark och synlig*

Under hösten 2018 har en tredje upplaga av ledarskaps- och mentorskapsprogrammet *Delaktig, stark och synlig* påbörjats. Satsningen, som anordnades för första gången 2016, är ett resultat av de önskemål som framkom i de samtal och workshops som anordnades av myndigheten under 2015. Efter dessa samtal, med aktiva kvinnor i ledande positioner från flera olika trossamfund, bedömde myndigheten att det fanns en tydlig efterfrågan på en plattform där utmaningar och möjligheter med att verka som kvinna i ett trossamfund i Sverige kunde diskuteras av aktiva och ledare från olika bakgrunder och religiösa traditioner. Syftet med satsningen är formulerad på följande sätt:

- Stimulera diskussioner och medvetenhet om kvinnors makt, representation och medverkan inom trossamfunden.
- Stärka kvinnors nätverk mellan olika organisationer.
- Ge redskap till kvinnor att öka sitt inflytande och utvecklas som ledare

Programmet *Delaktig, stark och synlig* består av två komponenter: en gemensam fortbildning inom ledarskap samt en mentorskapsdel. I ledarskapsdelen träffas alla deltagare gemensamt under ett sammanlagt sex heldagar för att få fortbildning i bland annat ledarskap, organisation och mänskliga rättigheter. Träffarna sker på helger. Mellan varje kursträff träffas deltagarna i grupper om två personer (s.k. ”mentorpar”) som arbetar med olika frågor. Vilka frågor paren väljer att jobba med utgår dels från egna önskemål – men också i form av mindre uppdrag som formuleras på kursträffarna.

Den tredje omgången av *Delaktig, stark och synlig* är ännu inte avslutad men har hitintills fortlöpt som planerat med stor framgång. Tjugofem kvinnor från sexton olika trossamfund och organisationer har deltagit i två av tre delomgångar och fått kompetensutveckling och inspiration kring ledarskap, organisation, kommunikation, mänskliga rättigheter och jämställdhet. Deltagarna har byggt nätverk med kvinnor från andra trossamfund och utbytt erfarenheter i mentorpar. I november 2018 är den avslutande delträffen i detta program.

Följande övergripande teman ingår i programmet *Delaktig, stark och synlig*:

Organisation och ledarskap

- *Grupp och organisation*
- *Grupper i förändring*
- *Konflikthantering*
- *Maktstrukturer*
- *Mitt ledarskap*

Mänskliga rättigheter

- *Kvinnors lika rätt i teologi, politik och juridik*
- *Olika frihetskamper – samma utmaningar*
- *Jämställdhet inom trossamfunden*

Kommunikation

- *Retorik*
- *Ledarstilar*
- *Härskartekniker*
- *Mentorskap – vad är det, behövs det och hur gör man*

Under våren 2018 har myndigheten också anordnat en återträff för de som har deltagit i 2016 och 2017 års DSS-program. Denna återträff, som var förlagd till Stockholm och gick av stapeln 26-27 maj, samlade 20 personer. Tanken med återträffen var att låta de som varit med tidigare få fortsätta träffas, nätverka och utbyta erfarenheter. Myndigheten bjöd också in några talare som bedömdes intressanta och relevanta att lyssna på. Från Danmark kom imamen Sherin Khankan som höll ett seminarium om islamisk feminism och arbetet hon har startat i Köpenhamn med Maryam-moskén – Nordens enda moské med bara kvinnliga imamer. Återträffen gästades också av Juno Blom som leder regeringens arbete mot hedersrelaterat våld och förtryck samt av Broula Barnohro Oussi som föreläser om jämställdhetsfrågor och hedersproblematik.

Under hösten uppmärksammades myndighetens satsning för kvinnor då processledaren Hanna Gerdes tilldelades utmärkelsen *Diversity Index Award*. *Diversity Index Award* delas ut till

förebilder som arbetar för ett enat Sverige. Priset är dedikerat till en person, företag eller organisation som har agerat tydligt och bestämt för att lyfta en individ eller en grupp för att stärka mångfald, tolerans och rättvisa. Det kan vara en unik handling, ett initiativ eller en trend som skapar en positiv förändring i vårt samhället. Priset är politisk och religiös obunden.

Kategorierna har en koppling till de sju diskrimineringsgrunder som omfattas av lagens diskrimineringsförbud: kön, könsöverskridande identitet eller uttryck, etnisk tillhörighet, religion eller annan trosuppfattning, funktionsnedsättning, sexuell läggning och ålder.

2.2 Gällande att stimulera samfundens arbete för att värna demokratin mot våldsbejakande extremism

Myndighetens arbete med att stimulera samfundens stöd till arbetet för att värna demokratin mot våldsbejakande extremism har haft två inriktningar under 2016-2018: särskilt riktat arbete och stimulans av trossamfundens ordinarie arbete som kan ha betydelse för frågan.

Särskilt riktat arbete: SST har i kontakten med trossamfund som intresserat sig för särskilt riktat arbete för att värna demokratin mot våldsbejakande extremism erbjudit hjälp och stöd med att utveckla till exempel projektidéer och sammanföra trossamfund med aktörer som fått i uppdrag att finansiellt stödja projekt. Här har tid krävts för nödvändiga processer för att kvalitet, långsiktighet och nödvändig förankring i ordinarie arbete ska känneteckna särskilt riktade arbeten. En avmattning i intresse för nya projekt har märkts under perioden men intresse för arbete finns inom ramen för annat än projekt.

Trossamfund i samarbete med kommuner har under perioden sökt stöd hos SST för råd, hjälp och stöd i konkret arbete. SST har i kontakten med flera trossamfundsråd genomfört utbildningsinsatser och sett positiva effekter av insatser genomförda i samverkan med polis och kommunala resurser. Ett exempel är våren 2018 då SST förde samtal med trossamfund, kommun och lokal polis i Boden inför 1 maj då demonstrationer skulle äga rum och NMR var en aktör. SST arrangerade i samverkan med Bodens kommun och kommunpolisen i Boden en utbildningsinsats med bland annat dialogpolisen i Stockholm. Kombinationen av lokalt engagemang och direkt riktade utbildningsinsatser gav konstruktiva diskussioner i och mellan trossamfunden som tillsammans med kommunen och lokal polis utarbetade strategier att förebygga och möta risker för våldsbejakande extremism i samband med demonstrationer. Grunden för utbildningsinsatserna utgjordes av utbildning i lag, demokratins rättigheter och skyldigheter, yttrandefrihet, metoder för möte med oliktankande, metoder för att undvika våld och upptrappade spänningar. Utbildningsinsatsen rustade trossamfunden för att tryggt och med rätt metod möta risken för våldsbejakande extremism och gav gott resultat inför och på demonstrationsdagen. Andra exempel är efterfrågade insatser i metoder och processtöd till trossamfund som mött hat och hot med risk för upptrappade stämningar och inslag av våldsbejakande extremism eller ökat intresse för våldsbejakande extremism.

Myndigheten har under perioden sett ett ökat intresse för stöd och hjälp i direkta situationer där våldsbejakande extremism är eller kan bli ett inslag. Myndighetens roll är då att erbjuda

kunskap, processtöd, agera kontaktförmedlare till olika parter och delge erfarenheter som kan vara till nytta.

SST har inom ramen för detta arbete medverkat på samlingar för trossamfunden i andra ärenden för att informera och inspirera till arbetet som regeringsuppdraget gäller. SST har besökt och arbetat med lokala församlingar som uttryckt vilja och idéer för att utveckla sina arbeten. SST har inbjudit till mötesplatser och rådslag för att belysa de arbeten som pågår och för att diskutera möjligheter att dela erfarenheter och information samt uppmuntra till fler satsningar. SST har i stor utsträckning under perioden i kontakten med myndigheter och kommuner medverkat med kunskapshöjande satsningar där så efterfrågats. Exempel har varit myndigheter eller kommuner som önskat orientera sig om det mångreligiösa Sverige idag eller mer specifikt som till exempel det muslimska Sverige idag. Specifika frågeställningar om begrepp, fenomen eller organisering har även resulterat i kortare utbildningsinsatser som genomförts för att sätta in frågeställningen i rätt historiska och kulturella sammanhang för förståelse och rätt reaktion och bemötande.

Myndighet för stöd till trossamfund har bistått i *Den nationella samordnaren mot våldsbejakande extremism*s arbete med konferenser i varje län. Arbetet har gått ut på att kommuner bjudits in tillsammans med polis och civilsamhälles representanter som tillsammans fått arbeta med fallbeskrivningar diskuterat möjliga vägar till samverkan mellan aktörerna. Att bidra till att höja kunskapsnivån om de olika aktörernas arbete och insatser har varit ett tidskrävande men värdefullt arbete där Myndigheten för stöd till trossamfund arbetat före, under och efter seminarierna. Myndighetens för stöd till trossamfunds roll har varit medverkan på seminarierna som experter tillsammans med andra relevanta myndigheter, rådgivande i inbjudningar till trossamfundsrepresentanter samt långsiktig resurs efter seminarietillfällena för att bistå i processer och initiala arbeten där trossamfunden efterfrågas. Inför inbjudningar till Den nationella samordnarens seminarier har Myndigheten för stöd till trossamfund utfört i många fall ett omfattande arbete med att kontakta och förbereda trossamfunden på behovet av samverkan som många gånger synliggjorts på seminarierna och som krävt trossamfundens aktiva deltagande. Dessa mötesplatser och dess förarbeten har skapat goda möjligheter för ett bättre samordnat och mer effektivt arbete tillsammans med trossamfunden. Tillsammans med *Den nationella samordnarens* medarbetare har Myndigheten för stöd till trossamfund lokalt kunnat uppmärksamma kommuner och myndigheter på trossamfundsaktörer som önskat bli delaktiga i ett brett främjandearbete för ett gott liv som motpol till ett liv där våldsbejakande extremism lockar unga och äldre.

I ett särskilt riktat arbete med trossamfunden samlade Myndigheten för stöd till trossamfund ett tjugotal muslimska resurspersoner från företrädesvis den andliga världens arbete med stöd. Denna resursgrupp inventerades på erfarenheter av att arbeta mot våldsbejakande extremism samt resurser vad gäller kvalifikationer och språk och önskemål om utbildningsinsatser för att bättre kunna arbeta och samverka. Behovet av ökad kunskap om samhällets övriga aktörer som kommunens olika förvaltningar (socialtjänst t.ex.) och Polisen och Säkerhetspolisen och deras

arbetsätt och metoder identifierades och resulterade i att SST ordnade utbildningsdagar där efterfrågade aktörer mötte och undervisade resursgruppen. Grundläggande diskussioner om involverandet av trossamfund i arbetet mot Våldsbejakande extremism, utbildningsinsatser och inventering av befintliga resurser och erfarenheter har lagt en första grund för ett fortsatt arbete med en resursgrupp som efterfrågas av många.

Trossamfundens ordinarie arbete med betydelse för frågan: Trossamfunden i Sverige arbetar oftast med olika aktiviteter riktade till barn, ungdomar och vuxna för att ge människor i olika åldrar, stadier och livssituationer möjlighet att tolka sina liv och gestalta tolkningen i riter, handling och liv. Dessa aktiviteter omfattar gudstjänster, gemenskap, undervisning och omsorg. Trossamfundens egen reflektion över det ordinarie arbetets bidrag att värna demokrati och motverka våldsbejakande extremism varierar men är generellt sett sällan uttryckt och diskuterad. SST har därför sett en del i regeringsuppdraget som ett tillfälle att uppmana trossamfunden till självreflektion över det egna ordinarie arbetet och uppmana till analys av vilka delar i det ordinarie arbetet som kan vara relaterat till värnande av demokrati och motverkande våldsbejakande extremism. Arbetet med självreflektion syftar till att lyfta fram de aktiviteter som i ordinarie arbete verkar värnande för demokrati och motverkande våldsbejakande extremism för att kunna bygga vidare på ett redan gott arbete och för de som vill, utveckla arbetet till särskilt riktade satsningar. Inom ramen för arbetet med trossamfundens ordinarie arbetes bidrag till arbetet mot våldsbejakande extremism har förmedling av kontakt mellan trossamfund och myndigheter och med kommuner visat sig vara mycket efterfrågat och värdefullt. Här finns ett stort arbetsfält där kunskaper om parternas ordinarie arbeten är låg men intresset för att länka samman varandras arbeten ökar.

Myndigheten under 2017 har fortsatt arbetet med att ta fram ett metod- och inspirationsmaterial för församlingsledare som möter individer/grupper som ser ett behov av att samtala kring frågor om extremism. Materialet, som har arbetsnamnet "Det svåra samtalet" har under 2017 bearbetats av *Demokratiakademien* och planeras att färdigställas av myndigheten under 2018.

2.3 Gällande satsningar för att stötta unga ledare inom trossamfunden

Som nämnt ovan beslutade SST att 2018 inte anordna något eget ledarskapsprogram för unga ledare (som myndigheten gjort under de tre åren 2015-2017). Däremot så fick myndigheten möjligheten att stötta en externt arrangerad ledarskapssatsning i Malmö arrangerad av KFUM och Fryshuset. Bakom denna satsning stod en person som hade deltagit SST:s ledarskapsprogram för unga ledare under 2017 och som är och har varit engagerad i flera olika interreligiösa sammanhang i södra Sverige. KFUM/Fryshusets initiativ påbörjades under hösten 2018 och innefattar träffar under 10 veckor med olika teman kopplade till bland annat ledarskapsträning, civilsamhällsengagemang, religion, interreligiösa samverkan och dialogmetoder.

2.4 Gällande samarbeten runt olika konferenser

I mars 2018 anordnades en två dagar lång konferens om *religionens plats i framtidens Sverige* där myndigheten valde att gå in som medfinansierare och samarbetspartner. Drivande i konferensens tillskapande var Islamiska shiasamfundet i Sverige (ISS, ett av de sju muslimska trossamfund som ingår i Islamiska samarbetsrådet. Utöver SST och ISS fanns också Sveriges interreligiösa råd (SIR) med i arrangemanget.

Syftet med symposiet, som varade 14 – 15 mars i Sollentuna, var att lyfta frågan hur religiöst motiverad övertygelse och engagemang konstruktivt kan bidra till bygget av det framtida Sverige. Tanken var vidare att undersöka och diskutera förståelsen för det religiösa engagemanget som en vital demokratikraft. Fokus låg på främjandeperspektivet och på visionen om social och kulturell hållbarhet.

Första dagen bestod av sex övergripande perspektiv på vår samtid. Några av de som talade var David Thurfjell (professor i religionsvetenskap), Elena Namli (professor i etik), Anders Wejryd (ärkebiskop emeritus), Ute Steyer (rabbin vid synagogan i Stockholm) och Mohammad Ali Shomali (imam och ordförande i Islamic center of London).

Dag två omfattade tolv workshops där deltagare fick tillfälle att fördjupa sig i olika fördjupande frågor. Bland de olika teman som lyftes fanns bland annat religionsfrihet, interreligiösa samarbeten och försoningsprocesser, att arbeta interkulturellt i lokalsamhället, livsfrågor i en pluralistisk vardag, kritiska genus- och generationsperspektiv på framtida ledarskap och klyftan mellan sekulära och religiösa perspektiv på demokrati och bildning. Sammanlagt 150 deltagare var närvarande på konferensen *religionens plats i framtidens Sverige*.

Myndigheten har under våren 2018 också bidragit till konferensen *Healing of Memories*. Konferensen hölls 9-10 april och värd för var Göteborgs Interreligiösa Råd och Göteborgs Interreligiösa Center. Med försoning som tema diskuterade man under konferensen metoder och modeller för att hantera minnen av våldsamma konflikter, där trosuppfattning eller religiös tillhörighet varit en faktor i konflikten. Medverkande var bland annat Michael Lapsley från *Institute for Healing of Memories* i Sydafrika, som under många år arbetat för försoning mellan olika grupper. Bland andra medverkande från internationella konfliktområden kan nämnas rabbin Dr Alon Goshen-Gottstein, aktiv inom det interreligiösa fältet i Israel/Palestina, och Salpy Eksidjian, ansvarig för ett projekt i Cypern som lyckats få religiösa ledare från muslimska och kristna traditionen att träffas och fira varandras högtider. Med på konferensen var även rabbin Moshe-David HaCohen och imam Salahuddin Barakat, som talade om det judiskt-muslimska projektet Amamah i Malmö, något som myndigheten bidragit till och skrivit om i tidigare rapporter.

Då det *Nordiska Interreligiösa Nätverket* kontaktade myndigheten för att söka stöd för konferensen gjorde myndigheten bedömningen att konferensen faller inför ramen för regeringsuppdraget Värna Demokratien. Myndigheten ser ett behov av att finna metoder för samlevnad och dialog mellan minoritetsgrupper där upplevelser och minnen av konflikter och våld stundtals kan försvåra samexistens. Ett projekt med liknande syfte görs av organisationen

Open Skåne i Malmö, något som myndigheten uppmärksammade i ett seminarium under Järveveckan 2018. Myndighetens bedömning är att projekt och konferenser av denna typ av ger ringar på vattnet. Därför ser man det även viktigt att stödja sådana initiativ, inte minst inom ramen för myndighetens uppdrag att verka som ett dialogforum för frågor om samhällets värdegrund.

3 EKONOMISK REDOVISNING SAMT GÄLLANDE KÖNSFÖRDELNING

Anslag från Kulturdepartementet avseende uppdrag *Värna demokratin* anges i myndighetens regleringsbrev 2018:

För genomförandet av uppdraget får SST disponera 800 000 kronor under 2018 från utgiftsområde 1 Rikets styrelse, anslaget 6:1 Allmänna val och demokrati, anslagspost 28 Värna demokratin-SST.

Myndigheten för stöd till trossamfund konstaterar att de medel som ställts till förfogande för värnande uppdraget med största sannolikhet kommer att förbrukas och troligen kommer att kompletteras med medel från förvaltningen.

Gällande könsfördelningen i de satsningar som anordnats under 2018 uppskattar myndigheten att det har varit jämn fördelning av män och kvinnor i det projekt myndigheten stöttat för unga ledare samt i de två större konferenserna *Healing of memories* och *religionens plats i framtidens Sverige* – bland både talare och deltagare. I satsningen *Delaktig, stark och synlig* har det varit enbart kvinnliga deltagare samt kvinnliga talare/workshopledare.

4 SAMMANFATTNING

Myndigheten bedömer att satsningen *Delaktig, stark och synlig* som fortlöpt 2016-2018 fyller ett viktigt behov och är mycket uppskattat i målgruppen. Det är tydligt att det fortsatt finns en efterfrågan av denna typ av forum för kvinnor inom trossamfunden.

Efter tre genomförda omgångar har myndigheten hittat en långsiktigt fungerande modell som förhoppningsvis kan permanentas och utökas något i omfång. Mot bakgrund av den relevans projektet har idag – och det tydligt positiva gensvaret från trossamfundsaktiva kvinnor – vore det mycket önskvärt, bedömer myndigheten, att få möjlighet att bygga vidare på den unika plattform som *Delaktig*-projektet faktiskt har kommit att bli.

Vidare ser också myndigheten möjligheten att, med erfarenheter från 2015 – 2018, ta fram ett metod-, kunskaps- och inspirationsmaterial baserat på de första årens erfarenheter. Detta skulle kunna ge ytterligare ringar på vattnet och sprida de viktiga frågorna kring kvinnors inflytande, ställning och roll inom trossamfunden till en bredare krets i Sverige. Många deltagare har också uttryckt önskemål om en uppföljning och möjlighet att hålla kontakt även när programmet är avslutat.

I relation till myndighetens satsning för gruppen unga ledare (Ledarskap, religion och demokrati, LRD) vidhåller myndigheten den bedömning man gjort under de år då projektet varit igång: unga personer som på olika sätt är aktiva inom trossamfundssfären är – och kommer att fortsätta vara – en viktig resurs att ta tillvara på när det kommer till att säkerställa en positiv utveckling för både demokratiska värderingar och mänskliga rättigheter men också interreligiös och interkulturell förståelse i Sverige. Därför är det av stort värde att morgondagens trossamfundsledare inte bara har en välgrundad förståelse för dessa frågor, men också har verktyg för att omsätta förkunskaper praktiskt i sina egna församlingar och organisationer.

I de samtal som pågick t.ex. inom ramen för LRD 2017 blev tydligt vilken oundgänglig roll unga samfundsledare, t.ex. med verksamhetsfält i några av Malmös mest utsatta områden, faktiskt har. Till skillnad från andra mer etablerade samhällsinstitutioner, när dessa ledare ut med kunskap (inom t.ex. religion, samhälle och sociala frågor) och fungerar därtill som förmedlare av grundläggande värderingar.

Att få möjlighet att samla dessa ledare och diskutera mänskliga fri- och rättigheter, diskriminering, värdegrundsfrågor, organisationsutveckling och ledarskap utifrån deras egna erfarenheter ser myndigheten som mycket angeläget. Det är myndighetens bedömning att den kunskap och de nätverk som ledarna tar med sig från programmet också långsiktigt kan främja social sammanhållningen och social hållbarheten i Sverige kommande år.

Inför kommande år ser myndigheten således att det både finns efterfrågan och ett behov av fortsatta satsningar av typen *Ledarskap, religion och demokrati*. Utmaningen är dock att nå ut till rätt kretsar av ledare och aktiva: personer som både har ett engagemang inom ett trossamfund, och som samtidigt är intresserade och förstår värdet av att utveckla sin kompetens inom dessa områden – och göra det tillsammans med personer från andra religiösa traditioner och bakgrunder. Det finns idag relativt många ledarskapsutbildningar inom några samfundsgrupper (framförallt Svenska kyrkan och frikyrkorna) medan andra, mindre bemedlade samfund inte har lika mycket av sådana program. Vad som idag nästan helt saknas är ledarskapsatsningar och där personer möts över religionsgränser. En framkomlig väg i framtiden skulle kunna vara att anordna riktade satsningar där myndigheten vänder sig till två eller flera ungdomsorganisationer – med LRD:s innehåll som grund – för att skapa plattformar för interreligiös ledarskapsutveckling. På så sätt skulle man kunna underlätta rekrytering av deltagare och skapa relevanta bryggor/nätverk inte bara mellan personer utan också organisationer.

5 AVSLUTANDE REFLEKTION

Som avslutning vill myndigheten lyfta fram att hela *Värna demokrati*-satsningen under åren 2015-2018 i sitt utfall tydligt har visat sig ändamålsenligt. Det finns framgent stora behov av att inte bara fortsätta – men också stärka satsningen – inom detta område. Detta framgår dels av

det intresse, allvar och den seriositet som företrädare trossamfunden har visat för frågor som rör demokratiska värderingar, mänskliga rättigheter och social hållbarhet och dels av att vi idag ser en samhällsutveckling som i allmänhet präglas av ökande polarisering och motsättningar – och i synnerhet just relaterat till religiösa och kulturella spänningar. En aktuell undersökning från SOM-institutet visar att 37 procent av Sveriges befolkning är mycket oroliga för religiösa motsättningar.³ Att det finns spänningar inom och mellan olika religiösa grupperingar är också något som företrädare för trossamfunden själva tar upp vilket framkommer i SST:s rapport *Andra antireligiösa hatbrott och diskriminerande attityder* som togs fram 2018 av forskarna Simon Sorgenfrei och Göran Larsson.

Inom ramen för myndighetens olika delprojekt framgår att dessa behov av fördjupade arbete väcker aktuella frågor på flera nivåer:

- **Den interna nivån** – hur ser/arbetar man med demokrati och mänskliga rättigheter inom den egna gruppen?
- **I förhållande till andra organisationer och grupper** – hur ser man på och talar om andra trossamfund/religioner?
- **I förhållande till det omkringliggande samhället** – hur ser man på sin roll och plats i det större samhällsbygget?

Det är otvivelaktigt, om man ser det från ett större samhällsperspektiv, att Sverige idag är en mångkulturell och mångreligiös gemenskap där det finns uppenbara behov att skapa plattformar för dialoger/möten mellan olika grupper och trossamfund som främjar och förankrar en tro på demokratins idéer, respekt för mänskliga rättigheter – och förståelse för varandras olikheter och bakgrund. Därutöver är det viktigt att denna tro kombineras med en djupare insikter och förståelse för dessa teoretiska begrepp skall omsättas i praktiken t.ex. i ledarskapsfrågor och organisationsutveckling. Från myndighetens perspektiv blir detta värde- och kunskapsfrämjande arbete i slutändan en mycket viktig pusselbit för att försvara den svenska demokratin och social hållbarhet.

Myndighetens erfarenheter av periodens samlade satsningar är många. En erfarenhet delar vi som arbetar med trossamfund med många andra myndigheter och kommuner: civilsamhällets delaktighet i att främja demokratin behöver stärkas. För vår myndighets del är erfarenheten att trossamfundens demokratiarbete i många delar är bra men oftast inte kopplat till myndigheter och kommuners arbete eller medvetet formulerat och identifierat som demokratiarbete. Ett nyvaknat intresse för demokratiarbete genom vår myndighets satsningar och genom omvärldens händelser som aktualiserar demokratifrågorna behöver fortsatt stimuleras och utvecklas. Betydelsen av att främja arbete med trossamfundens delaktighet i demokratistärkande åtgärder, reflektioner och diskussioner om demokrati samt att hitta gemensamma forum med relevanta aktörer bedömer myndigheten vara stor. Föreningslivets ledarskapsprogram behöver

³ Se Solevid (2017) *Svensk samhällsoro 2017*. https://som.gu.se/digitalAssets/1687/1687350_svensk-samh--llsoro.pdf

innehålla en medveten satsning på demokratins främjande och där är trossamfunden inget undantag. Den tillit medlemmarna har till sina trossamfund kan om trossamfunden inkluderas i framtida demokratisatsningar ge legitimitet åt demokratifrämjande arbete också i grupper som har en svag tillit till och delaktighet i majoritetssamhället. I ledarskaps- och mentorsprogram för unga och kvinnor byggs ett kommande medvetet och starkt ledarskikt inom trossamfund som gör trossamfunden bättre rustade att själva arbeta med demokratifrågor och att samverka i olika aktörers satsningar på att främja demokratin.

En annan erfarenhet delar vi också med många andra aktörer: satsningar på demokrati behöver en starkare och naturlig förankring i organisationers program och verksamhet. Genom periodens samlade satsningar erfar Myndigheten för stöd till trossamfund att delaktigheten i ett gemensamt samhälle byggt på demokratins grunder tydligt ökar vid stimulerande insatser. Ungdomars och kvinnors stärkta ledarskap i trossamfunden efterfrågas och utgör ett gott bidrag i kommande satsningar. Myndigheter och kommuners efterfrågan på trossamfundens delaktighet börjar i kunskapsfrågor om trossamfund och önskan om samtal och möten med trossamfund. En väl förankrad, tydliggjord och formulerad demokratitanke behövs i våra trossamfunds program och verksamhet för att möta efterfrågan att delaktigt bygga ett gott demokratiskt samhälle för alla som är en av framtidens utmaningar.

Sammanfattningsvis bedömer Myndigheten för stöd till trossamfund att de hittills gjorda satsningarna lagt en grund för fortsatt arbete där trossamfunden kan ta en aktiv roll i synliggörandet av främjandet och försvaret av demokratin. Det finns en stor efterfrågan på trossamfundens delaktighet i demokratistärkande arbete men det är fortsatta satsningar som krävs för att nå till och bortom grundläggande delaktighet.

I linje med vad myndigheten har lyft fram i sitt budgetunderlag (2019) vill vi peka på behovet av att säkra denna angelägna demokratifördjupande dialog genom att göra den till en permanent del av myndighetens verksamhet. Det skulle ge myndigheten möjlighet att bygga vidare på den kunskap och nätverk som byggts upp under åren 2015-2018 och kunna jobba än mer långsiktigt, stringent och effektivt med dessa frågor.

